

Onverwachte ontmoeting

Strategisch neergezet aan de voet van de Tafelberg en met goed uitzicht over de oceaan staat museum Kasteel de Goede Hoop, gevestigd in een oud militair bolwerk. Met een verrassende collectie schilderijen. Tekst **Jop Ubbens**

Tussen 1954 en 1964 verkocht de Zuid-Afrikaanse zakenman William Fehr (1892-1965) zijn complete verzameling kunst en antiek aan de stad Kaapstad. Sindsdien is het ondergebracht in het museum Kasteel de Goede Hoop, ook wel 'The Castle' genaamd. Het is een militair bolwerk, ooit door de Nederlanders in de 17e eeuw strategisch neergezet aan de voet van de Tafelberg, met goed uitzicht over de oceaan. En omdat ik een obsessie met kleine, relatief onbekende musea heb kon ik de verleiding niet weerstaan er heen te gaan. Bij binnenkomst stap je meteen het verleden in van warme, bedompte zalen vol koloniale (au!) kunst en antiek. Kabinetten opgebouwd uit vooral stinkwood (*ocotea bullata*) en 17e- en 18e-eeuwse porseleinen VOC-schotels worden afgewisseld met vooral vroeg 19e-eeuwse schilderijen van John Thomas Baines (1820-1875), William Syme (1824-1866) en Wilhelm H.F.L. Langschmidt (1805-1866) die er vuil, stoffig en schots en scheef bij hangen. Teksten ontbreken nagenoeg, behalve de in ouderwetse typografie opgestelde 'Moet asb nie die toonstukkies aanraak nie' bordjes bij de entree van elke ruimte. Dat dan weer wel. Het bestaat nog. Een museum waar je in de middag pas de tweede bezoeker bent en waar vijf verschillende mensen nodig zijn om je een kaartje van drie euro aan te reiken. Je waant je in de jaren 50 van de vorige eeuw. De tijd lijkt er stil te hebben gestaan. Het is rustig en alles gaat op zijn dooie akkertje en op zijn elfendertigst. Geen hype en hysterische tafereelen zoals bij de exposities van Vermeer (Rijksmuseum) of Van Dongen (Singer Laren). Eerder languissante kalmte. Best wel eens plezierig te ervaren. Het geeft je een gevoel van exclusiviteit, ruimtelijkheid en geborgenheid en zit als een

bekisting om je heen. Je dwaalt echter ook door het 'schuldige' verleden van onderdrukking, slavernij en kolonisering. Een ambigue gemoed valt je ten deel.

JOHN THOMAS BAINES

De kunstenaar-ontdekkingsreiziger John Thomas Baines beeldde tussen grofweg 1840-1870 vanuit een wetenschappelijke en natuurhistorische belangstelling het landschap en de inheemse bevolking van het zuidelijke deel van het Afrikaanse continent af. Op zijn vele expedities schilderde hij onder meer prachtige documenten van de oevers van de Zambezi rivier, de Victoria watervallen, het Damaraland van zuidwest Afrika en onder meer krokodillen, flamingo's en nijlpaarden in de wateren van 'Zululand'. Hij tekende vele wilde beesten en kleurrijke vogels, de oorspronkelijke Afrikaanse populatie als Zulu's en Xhosa, Afrikaanse 'chefs', het ruige en mystieke landschap van de mangrove bossen en andere vegetatie. Het zijn stuk voor stuk schitterende geschiedkundige getuigenissen van een wereld van 'faraway places and long ago'; Jimmy Nelson avant la lettre. Ik kende zijn werk al en in mijn bescheiden boekerij pronkte de fraai geïllustreerde en verzorgde catalogus *Thomas Baines; an artist in the Service of Science in Southern Africa* van een tentoonstelling bij Christie's in Londen in 1999. Ik kwam dus vooral af op de werken van Baines zoals het schilderij *Bloemfontein* uit 1851 of *Buffels afstormend op de rand van een afgrond bij Garden Island, grensgebied Zimbabwe en Zambia* uit 1871. Een van zijn meest aangrijpende werken betrof een Afrikaanse soldaat waarvan de originele titel luidde *De loyale Fingo (Mfengu)*. De Mfengu vochten toentertijd zij aan zij met de Britten tegen de Xhosa en werden voor hun loyaliteit

> **Thomas Baines**, *Wagon Crossing a Drift*, 1874, olieverf op doek op karton, 50,5x65cm, coll. South African National Gallery

> **Frederick Timpson l'Ons** 1802-1887, *Euphorbia Trees Kowie River Kaap de Goede Hoop*, olieverf op doek, 22x37cm

> **John Thomas Baines**, *Victoria falls*, 1864, olieverf op doek, 46x66cm

beloond met land (weer au!). In gepeins stond ik een tijdje voor de composities van Baines en bewonderde in eerste instantie zijn penseelstreek en onderwerpkeuze. Hoe graag zou ik er eentje mee naar huis willen nemen. Niemand lette toch op, geen suppoost te bekennen. En ofschoon zijn beeldmotieven hoe dan ook historisch-documentarisch waarde, zeker vanuit een etnografisch perspectief, vertegenwoordigen, kreeg ik er toch een onbehagelijk en onplezierig gevoel bij. Ik liep verder.

FREDERICK TIMPSON L'ONS

En zoals vaak bij enigszins obscure musea kom je opeens voor een aangename verrassing te staan. In mijn geval waren dat de schilderijen van een zekere Frederick T. l'Ons (1802-1887). Vaag (her)kende ik zijn naam. Het schoot mij plots te binnen. Op mijn werkkamer bewaar ik een plaatje van een 19e-eeuws schilderij waarop dansende Afrikanen in Potter's Inn, Grahamstown, worden gadeslagen door Britse militairen. Het is een illustratie die mij altijd in hoge mate fascineerde en die afkomstig was uit een oude Christie's Londen catalogus (opbrengst bijna 60.000 pond) van de, spijtig genoeg, gestopte veilingen 'Exploration and Travel'. Blijkbaar

heb ik indertijd het plaatje uitgescheurd en bewaard. U raadt het al; het is een schilderij van de hand van dezelfde Frederick l'Ons. Toeval bestaat niet. Eindeloos stond ik in het museum voor zijn intrigerende *Setlaars kampeer bij die Groot visrivier* van 1837. Ik bewonderde de delicate wijze waarop de kunstenaar de interactie tussen de figuren in het glooiende rivierlandschap weergaf. En mijn fantasie sloeg op hol, denkende aan het onbekende waar deze moedige en kloeke pioniers mee te maken kregen. De smalle visrivier ligt in de Oostelijke Kaapprovincie en vormde een natuurlijke barrière tussen het gebied van de spreektaal van de Xhosa (Bantoe) en de taal van de Khoikhoi. Bij de rivier zijn tenminste negen oorlogen gevoerd door de Britten tegen de Xhosa om het gebied volledig in handen te krijgen. Het is een rivier met een bloedderige en een minder fraaie geschiedenis. Een ander imposant schilderij van de kunstenaar l'Ons stelt voor *Maqoma tijdens de slag om Bum's Hill in 1846*, ook in de Oost Kaap. Maqoma (1798-1873) was een gevreesde Xhosa leider die de Engelsen in deze veldslag in de Amathole bergen een zeer gevoelige nederlaag toebrengt. Het liep niet goed met hem af, in 1858 werd hij gevangen genomen en stierf vijftien jaar later onder dubieuze omstandigheden in een Britse cel. Uiteraard kun je vanuit verschillende invalshoeken naar het schilderij kijken. Het is in ieder geval een eerbetoon aan een zwarte held in de bloeddorstige historie van Zuid-Afrika in het algemeen en de Kaapprovincie in het bijzonder. En het is meer dan goed er speciale aandacht voor te vragen. Helaas is er weinig literatuur over leven en werk van de in Engeland geboren Frederick Timpson l'Ons. En te verkrijgen zijn de werken nauwelijks. Voorlopig moet ik het dus doen met wat verbleekte ansichtkaarten uit het museum. Baines of l'Ons? Een moeilijke keuze. Of misschien toch niet. Ik ga voor de laatste. In de context van de huidige en eigenlijk ook van de vroegere tijdsgeest is Frederick l'Ons, mijns inziens, tot op de dag van vandaag de meer geëngageerde kunstenaar geweest. Verder is Kaapstad hot en happening. Een prachtige stad met een bloeiende hedendaagse kunstscene. Dat terzijde. <